

# Válaszok ügynökügyben

VISSZHANG - L. évfolyam 16. szám, 2006. április 21.

*Illusztráció az ügynökügyhöz - egy másik olvasat* c. cikkem (ÉS, 2006/8., február 24.) a Szabó István ügynökmúltjának feltárásakor kirobbant vitához szólt hozzá. Három fő célja volt: fogalmi eszközöket javasolni az ügynöki tevékenység erkölcsi megítéléséhez; elgondolkodni azon, hogy miért fontos a demokratikus politikai közösség számára a diktatúrát ügynökként szolgáló emberek múltjának megismerése; s végül szempontokat adni ahhoz a kérdéshez, hogy összeegyeztethető-e a jogállamiság elveivel az állambiztonsági szervek hétpecsétes titkait őrző akták hozzáférhetővé tétele.

Az ügynökügyhöz két szempontból szokás közelíteni: az egyiket átvilágításként, a másikat iratnyilvánossággként emlegetik. Az átvilágítás személyeket vesz célba: a volt ügynököknek azt a szűkebb körét, akiket az állam - mivel a jelenben közhatalmi tisztséget töltenek be - kötelezően ellenőriz. Az iratnyilvánosság közvetlenül nem személyeket érint, hanem a fennmaradt dossziékat. Ám a dossziék hozzáférhetővé válása a volt ügynök személyét is azonosíthatóvá teszi, akár vezető politikus ma az illető, akár egyszerű állampolgár.

A "Képesi"-ügy egyik sajátosságát az adja, hogy Szabó István sem ide, sem oda nem sorolható. Nem tölt be közfunkciót, mégsem olyan, mint az átlagpolgár. Személyére szokatlanul nagy közfigyelem irányul. Filmjeit széles körben vitatják, tisztelőinek száma nagy, sokan érzik úgy, hogy a nemzetközi elismertség, melyet magának szerzett, hazánk rangját is emeli. Ez különleges megvilágításba helyezte nyilvános azonosítását "Képesi Endré"-vel, ami cikkem kérdésfeltevését is befolyásolta.

A vitában számos alkalommal elhangzott, hogy Szabó művei felülírják fiatalkori botlását, melyről ezért nem is lett volna szabad a nyilvánosság előtt beszélni. Én ezzel szemben amellett érveltem, hogy éppen mert Szabó fontos szereplője a hazai közéletnek, erős közösségi érdek fűződik ahhoz, hogy "Képesi Endre" kiléte ismertté válhasson. Ezt általánosságban is kimondtam minden közszereplőről, aki közhatalmi tisztséget nem visel ugyan, a közéletnek azonban számon tartott résztvevője.

Így tehát három alcsoportot különböztettem meg a volt ügynökök kategóriáján belül: közhatalmi tisztségviselőket, közéleti szereplőket és egyszerű polgárokat.

Abból indultam ki, hogy az iratnyilvánosság elve mindhárom alcsoportra vonatkozik: "Az ügynök közhatalmi megbízatást teljesített", írtam. "Hivatalos kapcsolatot tartott fenn a belügyi szervekkel, információkkal látta el őket... Az ügynökmúltra vonatkozó adat tehát alapesetben beleegyezés nélkül nyilvánosságra hozható adat." Az állambiztonsági iratok tartalmának nyilvánosságra hozatalát nem indokolt jogi eszközökkel korlátozni. Az egyedüli kivételt a szenzitív adatok jelentik. Nemcsak a megfigyeltekről, magáról az ügynökről is akadhat az iratokban szenzitív adat, és az államnak ezt is védenie kell. De az ügynökmúlt pusztá ténye nem szenzitív adat.

Abból, hogy az ügynökmúlt tényei nyilvánosságra hozhatók, még nem következik, hogy minden esetben nyilvánosságra is kell hozni őket. A köztisztviselők esetében a közösségnek jogos érdeke fűződik a hivatalos és kötelező átvilágításhoz; a közéleti szereplők esetében jogos közérdek fűződik ahhoz, hogy ügynöki tevékenységük feltárását az állam ne akadályozza és ne büntesse; az egyszerű polgárok esetében is fennáll a név szerinti azonosítás érdeke, állítottam, de csak akkor, ha a múlt megismeréséhez okvetlenül szükség van erre.

Cikkem több lényegbe vágó ellenvetést is kiváltott. Az első, melyet Rainer M. János (Levél Kis Jánosnak a Szabadság teréről, ÉS, 2006/9., március 3.) és Szőnyi Tamás (Megnevezni vagy nem?, u.o.) fogalmazott

meg, az itt vázolt hármass megkülönböztetéshez kapcsolódik. Rainer és Szőnyi az iratnyilvánosság általános elvét illetően egyetért velem, de az általam javasolt distinkciót szükségtelennek és működésképtelennek tartja. Kritikájuk három pontban foglalható össze:

1. "Kis a közhatalmi tisztséget betöltők mellett a közéleti szereplők ("akiknek személyére tartós közfigyelem irányul") esetében is a nyilvánosságra hozatal mellett foglal állást, az úgynevezett "egyszerű polgárok" esetében pedig azt mondja, hogy "az ő nevük megismeréséhez a szélesebb társadalomnak csak akkor fűződik jogos érdeke, ha nincs más lehetőség a múlt megbízható feltárására". Szerintem nincs más lehetőség." (Szőnyi)
2. Ráadásul a megkülönböztetés nem is működik. "Valószínűleg nincs egyértelműen meghatározható (például statisztikai) mérőszám, ismertségi mutató, amelynek alapján valakit közéleti szereplőnek lehet minősíteni, mást pedig már nem." (Rainer)
3. Tovább bonyolítja a képet, hogy közélet nem csak egy van; az országos közélet sok helyi közéletre bomlik. "Nincs szélesebb vagy kevésbé széles társadalom. Mindenki fontos valahol, valakik számára." (Szőnyi)<sup>1</sup>

Nem állíthatom, hogy amikor elolvastam ezeket az ellenvetéseket, kész válaszom lett volna rájuk. Arra jutottam azonban, hogy a cikkemben javasolt elgondolás számot tud adni róluk.

Kezdjük azon az állításon, mely szerint az egyszerű polgár ügynökmúltjának megismeréséhez csak akkor fűződik jogos közérdek, ha nincs más lehetőség a múlt megbízható feltárására. "Persze meg lehet írni valós nevek nélkül is mindezeket a történeteket, de az már más műfaj: fikció", írja Szőnyi. Biztos-e, hogy így van?

Szerintem nem. Szőnyi olyan esetekre gondol, amikor az ügynök szerepel ugyan a történetben, de álnéven. Ez valószínűleg azért van, mert összes példáját a mikrotörténetírás köréből veszi: "egy-egy ipari üzem, egyetem, állami gazdaság, termelőszövetkezet vagy sportegyesület mindennapjai"-ról beszél. Ezek a történetek valóban feltételezik az összes megismert ügynök szerepeltetését. De a lehetséges kutatási irányoknak csak az egyik szélét képviselik. Másik szélüket a "kemény" történettudomány makroszintű kérdései jelölik ki: az ügynökök gyakorisága különböző társadalmi csoportokban, környezetekben, időszakokban és így tovább. Nem látom, hogy ebben a kutatási körben miféle tudományos értéke volna konkrét ügynökök szerepeltetésének. A két tiszta eset közt pedig egy átmeneti szürke zóna terül el, ilyesfajta témákkal: "Az állambiztonsági szervek és a középiskolák a hatvanas években", "Ügynökök a tanácsi apparátusban 1957 és 1968 között". Bár ilyen dimenziókban is végig lehet tárgyalni minden egyes dokumentált ügynöktörténetet, de nem biztos, hogy ebből olvasható mű kerekedik ki. Szemléltető példákra viszont akkor is szükség van, ha a kutató lemond a teljességről. Ki kell tehát választania egy szűkebb mintát az esetek sokaságából, és ez bizony fölveti azokat az érzékeny kérdéseket, melyeket Szőnyi elutasítana: ki az, akinek a személyes történetére okvetlenül szükség van a múlt megbízható feltárásához.

Vessünk most egy pillantást a második ellenvetésre, mely szerint a közéleti szereplők alcsoportja jogilag nem azonosítható. Egyetértek: nincsenek egyértelmű ismertségi mutatók, melyek alapján a közéleti szereplőt a jog által igényelt pontossággal meg lehetne különböztetni az egyszerű polgártól. Ilyen mutatókra azonban valószínűleg nincs is szükség. A közéleti szereplő - szemben a hivatalból átvilágítandók körével - nem jogi kategória, és nem is kell azzá tenni.

A közhatalmi tisztség betöltőinek politikai múltjáról a választók joggal akarnak ismerni minden tény, melynek alapján eldönthetik, hogy érdemesek-e a bizalmukra. Ezt az érdeküket - a tájékozott döntéshez fűződő érdeket - ismeri el az állam, amikor kötelezettséget vállal az átvilágításra. A politikai rendőrséget az állam működtette, titkait az állam őrizte, ezért az állam dolga biztosítani, hogy a választók aránytalan erőfeszítés nélkül megtudhassák, amit a tájékozott döntéshez tudniuk kell. Mivel az átvilágítást az állam végzi, ezért mind az átvilágítandók körét, mind az átvilágítás kritériumait és eljárásait a lehető

legpontosabban kell meghatározni, hiszen az állam nem válogathat esetleges és bizonytalan szempontok szerint.

A közhatalmi tisztségre nem pályázó közéleti szereplőkkel más a helyzet. Az ő esetükben szerintem nincs alapja hivatalos átvilágításnak. Velük kapcsolatban az államnak csak annyi dolga van, mint a volt ügynökökkel általában: hozzáférhetővé kell tennie a korábban titkosan kezelt iratokat, gondoskodva persze a bennük szereplő személyek magántitkainak megőrzéséről. Ebből azonban az következik, hogy a közéleti szereplők csoportjának külön meghatározása felesleges. A jogi definíció kérdése csak azért merült fel, mert az átvilágítási törvény több változata is kiterjesztette a hivatalosan ellenőrzendőkre e csoport egy részére, amit az Alkotmánybíróság - szerintem helytelenül - nem utasított el kategorikusan.

Ha ezt elfogadtuk, akkor abban sem látunk semmi nehézséget, hogy a közéletnek - s így a személyes ismertségnek - sokféle szintje van. A publikáló várhatóan nagyjából azon a szinten talál fórumot a mondanivalója számára, amelyen az nyilvános érdeklődésre tarthat számot. Országos közéleti személyek esetében inkább az országos sajtóban, a helyi közélet résztvevői esetében a helyiben.

Mindebből az következik, hogy a közéleti szereplők körében az információk közreadóját nem azok a normák kötik, melyek az átvilágítókat. Ha ez mindjárt azt jelentené, hogy ugyanazok a normák vonatkoznak rá, melyek a történettudomány művelőire, akkor nem is kellene külön beszélnünk erről a körőről. Ám ez sem igaz. Lehet, hogy a közlemény történeti kutatás mellékterméke, de nem szükségképpen az. Talán csak az oknyomozó újságírás körébe tartozik.

A közéleti szereplők eltitkolt, de a közre tartozó - mert az elnyomó államgépezettel való együttműködésben álló - múltjának feltárása és nyilvánosságra hozatala nem csak a történeti kutatás részeként lehet legitim tevékenység. Nem csak azért fontos ugyanis, mert általa a közösség többet tud meg a múltjáról. Azért is fontos, mert arról a személyről tudunk meg többet, aki a nyilvánosságban mértékadó szerepet tölt be. Ehhez önmagában is jogos közérdek fűződik.

A Szabó-vitában többször elhangzott, hogy Gervai András cikke nem tett eleget a történettudomány követelményeinek. Tegyük fel, ez a megállapítás helytálló: akkor is közömbös. A Fiúk a bányában és a Fiúk a szőlőben kritikusaik sem jutott eszükbe a gazdaságszociológia mércéit számon kérni a szerzőkön. Az oknyomozó újságíró sokkal kevesebb tény és összefüggést köteles körüljárni, mint a történész. Esetünkben annyit kell bizonyítani, hogy XY-t egy bizonyos időpontban beszervezték, egy másik időpontban elbocsátották; ami az iratokból a beszerzés és az elbocsátás körülményeiről megtudható, azt föl kell tárni; be kell számolnia a fennmaradt jelentések mennyiségéről, és korrekt képet kell adnia a tartalmukról.

Természetesen sem a történeti kutatás, sem az oknyomozó újságírás szabályai nem jogi szabályok. A jogra csak a kutatás és publikálás szabadságának biztosítása és a jó hírnév védelme tartozik. Akárcsak Rainer M. János, én is úgy gondolom: ezen a téren "leginkább az kellene, hogy a kérdésben legalább néhány konszenzuális elem alakuljon ki". A kutatók, az oknyomozók, a lapszerkesztők és a reagáló olvasók dolga, hogy a konszenzust kialakítsák.

Ennyit az ellenvetések első csoportjáról. A következő kritikai észrevétel egy olyan kérdésre vonatkozik, melyről korábban írtam ugyan, vitatott cikkemben azonban nem foglalkoztam vele: ez az ügynöklisták kérdése. "Helyesebbnek tetszik", írja Rainer, "ha a teljes nyilvánosság (a hálózatiak "listájának" nyilvánossága) teremt egyenlő feltételeket mindenkinek e kérdés eldöntéséhez", vagyis annak tisztázásához, hogy kinek az ügynökmúltja tartozik a közre.

Őszintén szólva nem látom, hogy miben állna az az érdek, mely a listázás kockázatait vállalhatóvá teszi. Tegyük most zárójelbe a félreértések és összetévesztések veszélyeit, melyekre Horváth Iván hívja föl a figyelmet (*A múltat végképp*, ÉS, 2006/10., márc. 10.). Az eddig megismert ügynökügyek egyik legfőbb tanulsága, hogy a beszerzés körülményei és a beszervezettek által követett magatartási stratégiák sokfélék, és az ügynökmúlt epizódja felettébb változatos szerepet játszik a személyes sors alakulásában.

Az élettörténetek feltárása megismerhetővé teszi, a lista elfedi az esetek egyediségét. Egy szintre hozza azt, aki soha személyhez köthető információt nem adott ki azzal, aki megírta, hogy kollégája lehazaárulózta Kádárt.<sup>2</sup>

Ezt a véleményemet a múltban többször is kifejtettem. Az Illusztráció-cikk a listák kérdésével nem foglalkozott, de nem is tartalmazott semmit, ami a fentieknek ellentmondana. Ezért nem világos előttem, mire gondolt Horváth Iván, amikor azt írta: "Akkor sem értettem egyet Kis Jánossal, amikor az ügynöklistán nyilvánosságra hozatala ellen érvelt, lekicsinyelve a dolog erkölcsi és politikai súlyát, és most sem, amikor mellette érvel." Soha, sehol nem érveltem az ügynöklistán nyilvánosságra hozatala mellett - sem régen, se most. Mindig ellene érveltem, habár a legkevésbé sem a dolog erkölcsi és politikai súlyát lekicsinyelve.<sup>3</sup>

A harmadik fontosabb kifogást Forgács Nóra adta elő (*A rendszerváltás végnapjai II*, ÉS, 2006/15., ápr. 14.). Míg többi bírálóm egyetért abban, hogy módot kell találni az ügynökmúltak nyilvános feltárására, Forgács kategorikusan ellenzi a nyilvánosságot. Amellett tör lándzsát, hogy a volt ügynökök kilétét alapesetben csak a beleegyezésükkel lehet fölfedni. Az ügynök kilétére utaló információ személyes adat; ha személyes adat, akkor nem lehet egyszersmind közérdekű adat is; ha pedig nem közérdekű adat, akkor nem fűződik jogos közérdek a nyilvánosságra hozatalához.

Én is abból indultam ki, hogy az ügynök kilétére utaló információ személyes adat. Ez azonban önmagában csak annyit jelent, hogy lehetővé teszi egy bizonyos ember név szerinti azonosítását. Nem mond semmit arról, vajon az "adatalany" jogos érdeke fűződik-e ahhoz, hogy mások ne tudják meg azt, amit az adat személy szerint róla közöl. És arról sem mond semmit, hogy a közösségnek jogos érdeke fűződik-e ahhoz, hogy megismerje ezt a személyhez kötődő információt. Ezek további kérdések, további szempontok figyelembevételét kívánják meg. A volt ügynök esetében ilyen további szempont, hogy ügynökként hivatalos megbízatást teljesített, az állam elnyomó apparátusával működött együtt. Ezért az ügynöki tevékenységének nyomait őrző adatok, noha személyhez kötődnek, egyszersmind közérdekűek is, állítottam az Illusztráció-cikkben.

Forgács Nóra azt feleli erre, hogy ha egy személyre vonatkozó adat a közösségre tartozik, akkor közérdekű adat. Mivel szerinte egy adat nem lehet egyszerre személyes és közérdekű, ez azt kell jelentse, hogy az ilyen adat elveszti személyes jellegét. Nem értem, hogyan veszítheti el, ha egyszer egy bizonyos, névvel azonosítható személyhez kötődik. De ha Forgácsnak igaza volna is, akkor is meg kellene mutatnia, hogy a politikai rendőrséggel hivatalos kapcsolatban végzett tevékenység adatai miért nem közérdekűek. Ezt nem teszi meg.

Úgy vélem azonban, hogy sok zavart megtakarítanánk magunknak, ha az általa (is) használt fogalmi apparátuson módosítanánk. Tisztában vagyok vele, hogy Forgács Nóra jogosan hivatkozik az Alkotmánybíróságra, az adatvédelmi biztos és az adatvédelmi törvény fogalomhasználatára. Ezt a fogalomhasználatot azonban részletesen bíráltam Iratnyilvánosság és alkotmányosság című tanulmányomban (ÉS, 2005/12., márc. 25., melléklet), melyet cikkem az olvasó figyelmébe ajánlott. Ott rámutattam, hogy az uralkodó fogalomhasználat nem konzisztens, és javaslatot tettem egy világosabb és egyértelműbben alkalmazható fogalomkészletre. Azt is megmutattam, hogy az ügynökügy jogi félrekezelésében - alighanem más bántóan életszerűtlen adatvédelmi állásfoglalásokban is - a fogalmi zavarok is ludasak. Forgács Nóra nem védi meg, csupán elismétli az általam bírált fogalomsémát. Érveimet nem veszi fontolórára, nem szegez velük szembe érveket.<sup>4</sup>

Tesz azonban egy más természetű állítást: e szerint nézeteim a rendszerváltás jogállami kereteibe is beleütköznek. A "jogállami forradalom" vezérelve volt, hogy az igazságosság tartalmi követelményeit nem lehet a törvények uralmát megtörve érvényre juttatni, emlékeztet, és ebben egyet is értünk. Én azonban pontosan ezt akarom, állítja ő, mert az erkölcs nevében szankcionálnék egy olyan cselekedetet, mely a maga idejében törvényesnek számított.

"A nyilvánosságra hozatal is szankció", szögezi le Forgács. Szerintem ez elhamarkodott állítás. Annak, hogy

egy eltírt információ közreadása szankciónak minősüljön, szükséges - bár nem elégséges<sup>5</sup> - feltétele, hogy a közreadó az állam legyen. Csakhogy én az állami átvilágítást nem tágabb, hanem szűkebb körben tartom megengedhetőnek, mint az első Alkotmánybíróság, melynek álláspontját Forgács mércéül állítja elélem. Az állam dolga szerintem - az átvilágítandók körét leszámítva - csupán annyi, hogy az iratok titkosságát feloldja, ez pedig nem minősíthető szankciónak.

Alkotmányos jogállamban ugyanis az a főszabály, hogy a közhatalmi szervek által kezelt iratok a nyilvánosságra tartoznak. A titkosítást vagy a titkosság fenntartását külön meg kell indokolni. Kétségtelen, a diktatúra elnyomó szervei azt ígérték az ügynököknek, hogy kilétük titokban marad. A volt ügynök azonban nem hivatkozhat a titkosság feloldása ellen erre az ígéretre, mert ez erkölcstelen volt, amit neki már az ígéret elhangzásakor is tudnia kellett. Így érveltem vitatott cikkemben.

Forgács szerint ezzel azt állítom, hogy az állam megszegheti egy múltban tett jogi ígéretét, ha az erkölcstelen. Noha számos eset van, melyben ezt egyáltalán nem zárnám ki - ő maga is elismeri, hogy vannak ilyen esetek -, cikkem nem azzal érvel, hogy az ügynökügyben az erkölcs felülírna a jogot. Állításom úgy szól, hogy alkotmányos demokráciában az iratnyilvánosság a jogi főszabály, és ennek a szabálynak a korlátozását nem indokolja elfogadható módon a múltban tett, erkölcsileg tilalmas ígéret.

Úgy tűnik azonban, hogy a köztünk lévő nézeteltérés mélyén nem az adatvédelemről vagy a joguralomról alkotott felfogásunk különbségei húzódnak meg. Még csak nem is az, hogy az ügynökmúltak erkölcsi megítéléséről hogyan gondolkodunk. Az erkölcsi ítéletalkotásról általában különbözik a felfogásunk. Forgács Nóra szerint "erkölcsi dologban ha önvizsgálatnak helye is van, kevés jogunk van mások felett ítélezni".

Ha igaz, hogy a kívülálló csak "a hallgatás erényének" gyakorlásával válaszolhat mások vitatható tetteire, ahogy Forgács egy korábbi cikkében írta, akkor persze mindegy, hogy mi az ítélet tartalma: minden ítélet erkölcsellenes és antihumánus. Bármit mondjunk egy ember ügynökmúltjáról, az "néhány, a nyilvánosságnak odadobott "ügynök" élő teste és csonthalmi" fölötti tobzódásnak minősül.

Csakhogy az erkölcs nem kizárólag belső ügyünk. Aki elkötelezi magát amellett, hogy az erkölcs kívánalmi szerint vezeti életét, nemcsak arra vállal kötelezettséget, hogy cselekedeteiért a saját lelkiismeretével számol el, hanem arra is, hogy másoknak számot ad róluk. Magánügyeinkről persze csak azoknak tartozunk elszámolással, akikkel a magánszféránkon osztozunk. Amit azonban az állam szolgáltatásban cselekszünk, azért bizony nem csak a hozzánk legközelebb állók előtt kell helytállnunk.

Az ügynökügyek nagyon érzékeny históriák; aki ezekről nyilvános ítéletet alkot, annak körültekintően és pontosan kell fogalmaznia.<sup>6</sup> Ez azonban nem jelenti, hogy a helyes magatartás a nyilvános ítélettől való következetes tartózkodás volna. Abban a közösségben, mely elzárkózik a nyilvános erkölcsi ítélekezéstől, nyilvános erkölcsi normák sem szilárdulhatnak meg.<sup>7</sup>

De vajon képesek vagyunk-e erkölcsi vitáinkkal előmozdítani a politikai közösség erkölcsi normáinak megszilárdulását? Ment-e a Szabó-ügy által a világ elébb? Ezt igen nehéz megmondani, mert a nyilvános polémia mélységesen megosztotta a közönséget. Minden oldalon sok a keserűség. Nincs általánosítható tapasztalatunk a közgondolkodás irányáról.

Ha azonban újraolvassuk a heteken át dúló vita szövegeit, a tiltakozások, vádak és viszonvadások, cáfolatok és szemrehányások forgatagából mégiscsak kirajzolódik valami halvány konszenzusféleség. A Szabó mellett megszólalók közt szinte senki sincs, aki ne határolódna el az ügynöki tevékenység erkölcsi súlyának relativizálásától. Szinte senki nincs köztük, aki ne szögezné le, hogy az állambiztonsági iratok tartalma a nyilvánosságra tartozik. Támadják a törvényhozást, az ÉS-t, a Szabó-cikk szerzőjét, vitatják a cikk értékelő megállapításait, kifogásolják megjelenésének időpontját - de az alapelveket nem vonják kétségbe. Ahogy a vita halad előre, egyre többen és egyre nyomatékosabban szögezik le, hogy ezekkel egyetértenek. Ha ezt jól látom, akkor van némi alap a reménykedésre. Talán igazuk van azoknak, akik szerint jó iratnyilvánossági törvény most már nem fog születni. De talán Rainer M. Jánosnak is igaza van,

aki azt mondja, hogy a jelenlegi törvény, bár nem jó, mégis nyitott valamelyes szabad teret a kutatók és oknyomozók előtt, s hogy botladozva bár, de haladhat előre a múlt nyilvános feldolgozása - feltéve, hogy maga a közösség jó mércéket alakít ki a publikálás számára.

Közösségen nem csupán a történetírástársadalmat, nem is csupán az oknyomozókat és a lapszerkesztőket értve, hanem a közleményeket befogadó és vitató nyilvánosságot is.

## Kis János

1 Úgy tűnik, Kenedi János is osztja Rainer és Szőnyi véleményét: "Az alul lévő akarva-akaratlan fölfelé tekintenek, a "közszereplőre" vagy a "közéleti szereplőre", ahogy Kis János elmésen tágított ugyan a lusztrációs eljárásba bevont szereplők körén, de nem szüntette meg az "átvilágítási törvény" arisztokratikusan demokratikus látószögét." I. Kenedi: *A megismerés mint büntetési tétel*, ÉS, 2006/12., március 24.

2 I. Ungváry Krisztián: *Ecsetvonások*. ÉS, 2006/5., febr. 3.

3 Horváth valamiért fontosnak véli megjegyezni, hogy e cikk szerzője "Szabót kiemelkedő művészek tartja". Nem törődnek ezzel a megállapítással, ha nem kerültem volna tudatosan, hogy nyilatkozzam arról, milyen művészek tartom Szabót. Egyrészt a tettek erkölcsi megítélése nem függhet attól, hogy a cselekvő egyébként milyen magasra jutott a társadalmi elismertség skáláján, s hogy elismertségét indokoltnak tartjuk-e. Továbbá azt írom: nem az tesz valakit közéleti szereplővé, hogy általános megbecsülésnek örvend. A közfigyelem szociológiai tény; valakinek a személyére komoly közfigyelem irányulhat, miközben teljesítménye erősen vitatott. Ezért nem tartottam volna helyesnek érvelésemben belekeverni a Szabó filmjeiről alkotott személyes ítéletemet.

4 Hacsak ezt a kijelentést nem fogadjuk el érvnek: "Nem kizárt, hogy előálljon Kis János egy olyan teóriával, amely átírja az adatvédelmi törvényt, az adatvédelmi biztos joggyakorlatát, az Ab precedensét és az egyetemes Corpus Iurist. (...) Kis János ezt nem teszi meg."

5 Nem elégséges, mert az állam nem csak a szankcionálás céljával használhatja a nyilvánosság eszközét. A közhatalmi tisztség viselőinek átvilágítását például nem szankció kirovására célja vezérli, hanem a tájékozott választói döntés elősegítése.

6 Annak is, persze, aki az ítéletalkotót bírálja. Én például ezt írtam: "A magyar közvéleményben nincs kipellengérezési düh. Akin látszik, hogy átérzi történetének erkölcsi súlyát, az nem szégyenül meg. Kézdi-Kovács Zsolt csak együttérzést ébresztett maga iránt. Szabó István is számíthatott volna a nyilvánosság megértésére és tapintatára, ha lett volna egy igaz szava, egyetlen őszinte gesztusa." Erre Forgács Nóra így reagál: "Van-e Kis Jánosnak joga bárkit a nyilvánosságnak kiszolgáltatni, és kijelenteni, ha az érintett bűnbánatot gyakorol, van esélye a közösség bocsánatára? Milyen alapon adja a ritmust Kis János a Canossa-járáshoz?" Nos, nem beszéltem sem bűnbánatról, sem a közösség bocsánatáról. Arról írtam, hogy egy volt ügynök átérzi-e tettének erkölcsi súlyát; igaz szavakról és őszinte gesztusokról az egyik oldalon, továbbá együttérzésről, megértésről és tapintatról a másikon. - Sajnos ez a példa nem a szabályt erősítő kivétel Forgácsnál, hanem maga a szabály. Rendre ostoba és ellenszenves nézeteket tulajdonít nekem, melyekre aztán diadalmasan lecsap. Nem veszi tudomásul, hogy a nyilvános vita az ellenfél nézeteinek tárgyilagos rekonstrukciójával kezdődik.

7 Himmer Péter írja: "Az azonban, hogy mi, a hálátlan-hálás utókor, a szerencsések, akiket nem ültettek a hatos karton elé - hogy mi mégsem tehetünk másképp, hogy ítélünk kell, e sorok írója számára - a benne rejlő tragikum ellenére is - igen megnyugtató, hiszen nem kevesebbről tudósít, mint az etika erejéről, mellőzhetetlenségéről." (*Az ügynök-ügy tragikumához*, ÉS, 2006/11., márc. 17.)